

Саво ЛАУШЕВИЋ*

О СПОСОБНОСТИ И НЕСПОСОБНОСТИ ДА СЕ ПРИМИ ЊЕГОШЕВСКО ИСКУСТВО

Резиме: У тексту се поставља питање улога његошевског искуства на савремену историјску свијест. Аутор настоји да се наш херменеутички хоризонт разумевања и саморазумевања не може ваљано изградити без рецепције Његовог духовног кориса. Уколико се придјева његошевски узима у смислу традиција да би означио учење у суштини, тј. у бивству. Ова његошевска традиција, према аутору, данас је у завјетном обрасцу. Она оличава завјетну заједницу као литургијски догађај надсвјетовног уздизања. Унутар тог оштријег завјетно-литургијског обрасца се складно сусретну и сабирају искуства ђесника и мислиоца, монаха и монарха. Зато што је жива, његошевска традиција позива и обавезује на савремено тумачење и разумевање.

Кључне ријечи: традиција, хоризонт разумевања, историјска свијест, његошевско искуство, завјетно-литургијски образац

Постоји ли његошевска традиција? Шта она обухвата? О каквој је традицији ријеч? Питања су која нас усмјеравају према промишљању оног живог историјског садржаја, који не припада нама већ ми њему. Тај живи дух који дјелује из прошлости, дух који није прошао већ је традиран, пренесен у наше вријеме, називамо традицијом.

У свим областима дјелује нека традиција као предаја, као један свети ауторитет који нас позива и обликује. Тај „позив” традиције тражи „одзив”, тј. потврђивање и прихватање, очувавање и преношење. Није са традицијом у игри никакав конзервативизам; напротив, традиција се сусреће са новим, она се чува тако што се преображава и уграђује у новим формама. У херменеутичком промишљању прави се разлика традиције од прошлости као оног духовног садржаја који није прошао. Постоји оно непролазно што прелази из једног времена у друго постајући му савремено. У тој оптици разумевање нашег времена тражи да се разумије дјелатна традиција помоћу дјелујуће

* Доктор филозофије, редовни професор Филозофског факултета Никшић.

историјске свијести која је свјесна херменеутичке ситуације, тј. нашег односа према предаји којој не можемо окренути леђа и пречути њен позив, већ је морамо савладати и разумјети. Тако се задобија хоризонт виђења и разумијевања који установљава разлике унутар цјелине сазнања. „Имати хоризонт значи не бити ограничен на најближе, већ моћи видјети даље од тога”.¹ Сам Његош респектује ову херменеутичку ситуацију стиховима: „Ко је на брдо ак' имало стоји, више види но онај под брдом”.

Ко има хоризонт, он у његове оквира умије поставити одстојање према ближем и даљем, према прошлом и будућем, великом и малом, пролазном и непролазном. Израда овог хоризонта разумијевања је отворено питање, у њега улазимо и са њим се крећемо, кроз њега гледамо у даљину прошлог и будућег, истовремено. Временитост разумијевања указује да све временске екстазе (прошлост, садашњост, будућност) учествују у изради овог историјског хоризонта разумијевања. Тај хоризонт је епистемолошки, али истовремено и аксиолошки и нормативни. Њим се савлађују претјерани утицаји садашњице, оног најближег, на разумијевање цјелине прошлости. Пребрзо прилагођавање прошлости садашњем тренутку онемогућава осјетљивост да се чује и разумије глас предаје. Јер садашњост није самостална, она је причвршћена за традицију и отворена за будућност, зато је и треба тако разумијевати.

Његошево пјесничко, философско, теолошко, политичко, етичко, обичајно-народносно – искуство омогућава нам да га, у извјесном смислу, можемо узети као изграђено полазиште у вишеструком значењу.

У првој половини 19. вијека Његошево искуство је постало релевантан хоризонт разумијевања који је традиран и пренесен и у 20. вијек. Остаје питање – да ли је то и такво искуство релевантно и да ли може бити примљено и данас као живо, дјелатно и савремено. Прије одговора на ово питање покушајмо одредити ко је Његош. Пјесници би метафорички рекли: „духовна громада”, попут Хомера, Шекспира, Гетеа. Постоје и други велики писци и мислиоци, али рјеђа су та и таква укорјењења у духу и души народа. Израстање из тла народног живота омогућава да се сублимишу живототворни сокови и изобразе у духовне плодове. Због тога Његош јесте вишеслојна и многострука фигура која надмашује одреднице пјесника, философа, владике, владара и сл. Његош је име које носи значење епохалне парадигме у којој су повезани географија и историја, философија и поезија, етика и обичајност једнога народа у дужем временском току. Зато се Његошево име преображава у придјев *његошевски*, којим се означава, један цијели епохални хоризонт.

Придјев *његошевски* надмашује придјевску улогу, он постаје суштствена одредба јер се тиче суштине, тј. учешћа и партиципације у бивству.² Тачније, суштина (οὐσία) се појављује у пјесничкој, философској, теоло-

¹ Гадамер, *Истина и метода*, В. Маслеша, Сарајево, 1878, стр. 336.

² Утолико именички придјев поприма значење партиципа, глаголског придјева.

шкој и историјској личности Његоша као њен начин постојања. Ово партиципирање у суштини, боравак при њој, јесте она заједничка црта великих историјских и стваралачких личности којима без сумње припада и владика и владар Његош. Отуда и његошевство трансцендира одредбу његове личности и тиче се епохалног хоризонта који открива суштинско једног времена. Његошевство је и за нас савремене неопходан органон партиципације у суштини. Тај хоризонт је формиран у сусрету са различитим утицајима који су неријетко противурјечни. Несумњив је утицај Византије, свето-отачког богословља и литургијског тумачења Библије. На другој страни је његов додир са европским Западом и тежњама да се прближи модерним европским стандардима знања и правно-политичке праксе. Ту је свакако и посредни утицај Отоманске империје кроз супротстваљање њеним образцима и притисцима. Његошева искуства, премда по себи аутономна, често се преливају из једног у друго искуствено поље, из пјесништва у политику, из богословља у мишљење, из мишљења према етици и обратно.

Ако сведемо богате разлике у Његошевом пјесничком, богословском, политичко-етичком, искуствовању свијета, можемо га одредити и означити херојско-мистичком парадигмом. Херојски образац га везује за Хеладу, али и за праксу непрестаног војевања за слободу. На другој страни стоји мистички образац као резултат тумачења Старог и Новог завјета који је одговор на изазове историјског времена свог народа.

Његош је завјетни пјесник и мислилац. Он је чувар косовског завјета традирајући тако духовну патристичку и литургијску основу на којој израста живи организам његовог народа. У том смислу је Иво Андрић у свом предавању из 1935. говорио о Његошу као трагичном јунаку косовске мисли. Он је своју визију везивао за християнску представу царства небеског и за незаборав духовне традиције свог народа. То велико сјећање које обликује поезију суприпадно је литургијском спомињању које даје на вјечно памћење оно земаљско што је постало моментом небеског царства.

Отуда је Његош пјесник, чувар небеског царства, завјетни пјесник, пјесник и мислилац вјечно живих, оних који су побиједили смрт. У контексту наступа нововјековног помодарства, Његош одговара трезвено и утемељено ослонцем на духовну традицију свог народа. Он није жртва наступајуће идеологије просветитељства, већ њен трезвени критичар. Тако он 1837. године, у писму књазу Милошу, критикује просветитеља Доситеја Обрадовића сљедећим ријечима: „Ја бих Доситеја почитова да је умио свој дар обратити у корист нашег народа, али га обратити није умио, него се дао на подруганије светиње славинске”.

Његошева духовна парадигма се држи Старог и Новог завјета схватајући заједницу људи завјетном заједницом. Утолико је епска свијест, коју многи интерпрети Његошевог стваралаштва примјећују, преображена у завјетну свијест. На тој се завјетној основи може правити разлика јунаштва и чојства, односно епског и трагичног. Унутар завјетног обрасца се сустижу

и сабирају искуства пјесника, мислиоца, монаха и монарха. Због тога ова искуства, иако различита, могу да иду заједно. Пјеснику не смета владар, владику не омета философ и политичар, а монаха не омета свјетовни владар нити страсни пјесник.

Његошевска традиција је закључана у завјетном обрасцу. Она оличава завјетну заједницу у којој се чува најдубља тајна и сјећање на њу. Речена тајна и заједница нијесу од овога свијета. Већ су схваћене као литургијски догађаји који одређују свјетовно догађање. Због тога је за Његоша толико важан косовски завјет као надсвјетовно уздизање. Јер ако тога нема, онда је човјек живот у власти смрти, прошлости која је прошла и које се немамо ради чега сјећати. У том смислу историја и поезија су усмјерене према завјетном. Зато није случајно да у његовим кључним дјелима, *Луча микроkozма* и *Горски вијенац*, основу сачињава завјетнолитургијски садржај. У оба дјела се потенцира сабор и препород хришћанске господе у духовном и свјетовном смислу. Горски вијенац почиње скупштином на Тројичин дан на Ловћену, што је модел хришћанског сабора. Са друге стране и „Вијенац” и „Луча” приказују пад у grijех, зло и лажну вјеру, у разбијање заједнице и завјета. Због тога средиште *Вијенца* није истрага потурица, већ драмска напетост борбе душе и тијела, вјере и невјере међу самим хришћанима. Пјесник, монах и монарх Његош хоће да сачува заједницу чији је вијенац симбол. Истрага потурица је посљедица угрожавања ове завјетне заједнице. У „Лучи” се такође одвија драма борбе добра и зла из које васкрсава спаситељ да би рас-тјерао мраке и срушио бугохулне олтане и васкрсењем побиједио смрт.

Постоји Његошева традиција, која позива и обавезује. Та обавезност није ради куртоазног чувања монументалне историје у смислу имица и фолклорног представљања. Његошева традиција је жива, она је савремена и тиче се свијета живота у свим његовим регијама постојања. Она је инкорпорирана не само у пјесничком, философском, државном и владичанском творењу – већ прије у завјетном начину живота. У том смислу Његош позива, отвара нам, омогућује да одговоримо на тешка питања времена, времена кризе заједнице и заједништва.

Да ли смо способни да чујемо тај „позив”, да ли га можемо разумјети, и да ли се можемо одазвати то су питања која не могу заобићи савремене Црногорце. Као што је Његош и цијела лоза Петровића традирали и сачували косовски завјет, као хришћански завјет, тако и нама Његошевим потомцима Његош је оставио завјет да се сачува надисторијска литургијска свијест и на њој утемељена завјетна заједница, упоредо са надирућим модерним и постмодерним, интересним и потрошачким формама живота. Утолико Његошев завјет обавезује на духовност, саборност и светост, јер „земаљско је за малена царство”, како каже народна пјесма.

У којој смо могућности данас да примимо Његошев завјет и да не изговарамо Његошево име узалуд или чак насупрот самом Његошу. Ако се апстрахује речена завјетна суштина, Његошево име и атрибут његошевства

постаје апстракција, етикета без садржаја, знак без значења. Ова могућност је данас, у времену опште кризе, реална опасност. У таквом времену кризе на површину испливавају елементи мале специфичне тежине који нијесу у стању да приме дубински позив Његошевог завјета.

Управо на 150 година од упокојења Владике и владара Црне Горе, ваља се запитати чему говор и разговор о Његошу. Ради његове инструментализације и површног оправдавања ове или оне политике и политичке одлуке, или ради дубљег преиспитивања и провјере духовног идентитета и темељности могућих одлука? Обје опције су у игри. Прва није способна да прими и одговори завјетном Његошевом позиву. За њу је и Његош средство оправдавања, монета за подкусуривање. За такве рецепијенте Његош је онај који „није знао”, „није био свјестан”, „подлегао је утицају” и сл. У том свјетлу, боље рећи у мраку, минорни Његошеви поменитељи предузимају послове „великих” претумачења, рецензија и преправки. То је узалудан и мучан посао. Тешко је велику мисао учинити плитком и свакодневно употребљивом. За површно мишљење је и површни напор велики, нарочито када се претендује на епохалне и историјске конструкције. Ова опција је покушај сахрањивања живог Његошевог духа због неспособности да га приме. Њима је све код Његоша „јасно”. Разумљива је ова разумљивост која је одређена инструменталношћу.

Дубљи херменеутички покушаји преузимања његошевског искуства се тичу оног неизреченог и неписаног садржаја. Ријеч је о мистичком пољу оног неизрецивог. Постоји оно тајно, несазнатљиво, апофатичко, у Његошевом духовном опусу које обликује свако јављање, сазнање и катафатику. Утолико остаје отвореним херменеутички задатак разумијевања, тумачења и примјене Његошевог предања које се увијек изнова догађа као сусрет и стапање временских хоризоната прошлости и садашњости, тј. као учешће у предању на начин синергетског прожимања и размјене.

Остаје питање о могућности одговора на Његошеве упите упућене нама данашњима. Ријеч је о способности и одговорности да чујемо, разумијемо, одговоримо и да уђемо у разговор. Тај разговор није ради Његоша и његовог спашавања од заборавља, већ прије ради очувања нашег историјског континуитета и идентитета. Разговор са Његошем је разговор са нашом савременошћу, са нама самима. Велика је заблуда ако мислимо да револуционарно почињемо изнова и да олако можемо одбацити традицију као непотребан терет. Та заблуда данас добија на значењу потпомогнута фанатичном вјером у моћ и дјеловање науке и технике. Научнотехнички резултати, иако импресивни, не могу да испуне празнине и провалије у историјској свијести и идентитету. Није могућа вјештачка производња идентитета на основу фикција и нових идеолошких нарација. Већ смо историјски одређени (пред-одређени) пред-дањем. Историјска свијест омогућава да избјегнемо ограничења која ометају да видимо даље и дубље у име оног најближег. То је питање историјске перспективе разумијевања и саморазумијевања у

којој се стварају претпоставке за разумијевање и разговор. Тај хоризонт је савремен и тиче се садашњице, али је створен под снажним утицајем прошлости која није прошла. Његошевска традиција отвара питање изградње овог историјског хоризонта разумијевања. Хоризонт указује на ширину и висину захвата помоћу којег се може дохватити и оно далеко. Ово гледање у даљину и виђење оног далеког пресеже садашњост у којој стојимо како бисмо повезали оно што је било и оно што би могло бити. Без епохалног Његошевог искуства тешко можемо и замислити наш хоризонт разумијевања. Апстраховање Његоша у име анахронизма или за рачун ситних идеологема је промашај велике „мете” коју не бисмо смјели промашити јер тиме промашујемо наше историјско биће.

Остаје питање из самог наслова: Јесмо ли способни да примимо његошевску традицију у нашем хоризонту разумијевања? Сто педесет година од упокојења Његоша није било довољно за разумијевање његовог пјевања, мишљења и пророковања. Његово дјело остаје отвореним за нова разумијевања као дар који се не може одбити. Овај духовни дар тражи обдареност, храброст и снагу за дубље и боље разумијевање.

Savo LAUSEVIC

ON ABILITY AND INABILITY OF RECEIVING THE EXPERIENCE OF READING NJEGOŠ

Symmary

The text opens the question of the experience of reading Njegoš and its influence on contemporary hystorical thinking. The author assumes that our hermeneutic horizon of understanding and self-understanding cannot be properly built without the reception of the spiritual corpus of Njegoš. Hence, this quality of the influence is taken as a qualifier denoting its partaking into the essence, i. e. Being. The tradition of reading Njegoš, according to the author, is given in the testimonial form. It represents the testimonial community as the liturgic event of the transestelial elevations. Within the general testimonial-liturgic form the experiences of the poet and the thinker, the monk and the monarch meet and converge. Being active, this tradition calls and requires contemporary reading and understanding.